

Відгук

офіційного опонента, доктора історичних наук,

професора Кравчука Леоніда Васильовича,

на дисертацію Буяк Галини Богданівни

«Громадсько-політична і просвітницька діяльність Богдана

Хаварівського (1948–2016)», подану на здобуття наукового ступеня

доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

в галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю глибшого розуміння внеску Богдана Хаварівського у громадсько-політичне та просвітницьке життя України другої половини XX – початку XXI ст., що відображає важливі процеси формування національної свідомості, розвитку освіти та культури в період становлення незалежної української держави. Враховуючи сучасні виклики у сфері збереження історичної пам'яті та активізації громадянської позиції, вивчення діяльності таких багатогранних постатей, як Б. Хаварівський, набуває особливої значущості. Дослідження його життєвого шляху і громадської активності сприяє не лише заповненню прогалин в історіографії, а й формуванню цілісного уявлення про роль інтелігенції у державотворчих процесах України, що є важливим для сучасної наукової думки та практичної діяльності у сфері освіти, культури й громадянського розвитку.

Дисертаційне дослідження виконувалося в межах наукового напрямку кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тематична спрямованість роботи відповідає актуальним завданням комплексної науково-дослідної теми «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (державний реєстраційний номер 0111U009915), що передбачає системний підхід до вивчення різних аспектів розвитку українського суспільства.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному та системному розгляді громадсько-політичної і просвітницької діяльності Б. Хаварівського, що здійснено вперше з урахуванням широкого кола архівних і рукописних джерел, раніше невідомих або малодосліджених. Вперше концептуально та ґрунтовно проаналізовано формування особистості досліджуваного в контексті соціокультурних та історичних трансформацій другої половини ХХ – початку ХХІ ст., що дозволяє глибше зрозуміти вплив сімейного виховання та вплив провідних діячів на становлення його громадянської позиції. Окрім того, наукова новизна проявляється у класифікації та систематизації джерелознавчого й історіографічного матеріалу, що сприяє подальшому розвитку досліджень у цій галузі. Запропоновані авторкою положення і висновки розширюють існуючі уявлення про роль Б. Хаварівського в українському громадсько-політичному та культурно-просвітницькому процесі, демонструючи його внесок як на локальному, так і на загальнонаціональному рівнях. Результати дисертації мають значну теоретичну й практичну вагу, що збагачує науковий дискурс і сприяє формуванню цілісної моделі сучасного громадсько-політичного життя в Україні.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, базується на всебічному аналізі широкого спектра первинних і вторинних джерел, включаючи архівні документи, рукописи, публіцистичні матеріали, а також результати порівняльного історіографічного огляду. Застосування системного підходу і міждисциплінарних методів дослідження забезпечило глибоке розкриття складних соціокультурних і політичних процесів, що впливали на формування та діяльність Б. Хаварівського. Наукові положення логічно витікають із проаналізованого матеріалу, що підтверджує їхню внутрішню узгодженість і відповідність реаліям історичного часу. Висновки дисертації є аргументованими, обґрунтованими емпіричною базою і теоретичними конструкціями, що підкріплюють актуальність і практичну значущість

зроблених тверджень. Рекомендації мають конкретний характер і зорієнтовані на подальше розвиток наукових досліджень у галузі історії, культури та освіти України, а також можуть бути впроваджені у практику викладання і музейної роботи.

Достовірність та обґрунтованість результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечена систематичним використанням широкого комплексу історичних джерел, зокрема архівних матеріалів, рукописних документів, а також ретельним аналізом наукової літератури з відповідної тематики. Авторка застосувала методологічно виважений підхід, який поєднує кількісний та якісний аналіз даних, що дозволило уникнути однобічності і забезпечити всебічне висвітлення досліджуваних явищ. Результати дослідження пройшли апробацію на наукових форумах і були схвально оцінені фаховою спільнотою, що підтверджує їхню наукову вагомість і практичну цінність. Крім того, використання сучасних програмних засобів для перевірки оригінальності тексту гарантує відсутність плагіату, що додатково підтверджує авторську самостійність і наукову чесність роботи. Результати дисертації є обґрунтованими, достовірними і можуть бути використані як науковою спільнотою, так і практиками у сфері історії, культури і освіти.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, базується на системному підході до розв'язання поставлених наукових завдань, ґрунтовному аналізі широкої джерельної бази та ретельній роботі з історіографічним матеріалом. Авторка застосовує сучасні методологічні принципи історичного дослідження, що забезпечує логічну послідовність та внутрішню узгодженість роботи. Висновки і рекомендації дисертації підтверджуються як первинними, так і вторинними джерелами, а також опублікованими науковими працями, що свідчить про їхню достовірність і наукову обґрунтованість. Такий підхід гарантує високу наукову якість дослідження і практичну значущість отриманих результатів. Дисертація складається з анотації, переліку умовних

позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, обширного списку використаних джерел (749 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи – 406 сторінок, з них 196 сторінок основного тексту, що дозволило авторці глибоко і всебічно розкрити тему, зберігаючи академічну строгість, змістовну глибину й стилістичну єдність викладу.

Достовірність та обґрунтованість результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечується використанням широкого спектра надійних і різноманітних джерел, серед яких архівні матеріали, рукописи, друковані видання, а також сучасні наукові праці з відповідної тематики. Авторка застосовує комплексний історико-методологічний підхід, що включає системний аналіз, порівняння та інтерпретацію джерел, що дозволяє уникнути однобічності та суб'єктивізму. Окрім того, результати дослідження проходили апробацію на наукових форумах і були підтверджені позитивними відгуками фахівців у відповідній галузі. Отримані результати є науково виваженими, достовірними та можуть бути рекомендовані для подальшого використання у науковій і практичній діяльності.

Повнота викладення результатів дисертації у наукових працях авторки характеризується системністю та послідовністю подання основних наукових положень, висновків і рекомендацій, що випливають із проведеного дослідження. Результати дисертації опубліковані у семи наукових працях, серед яких чотири – у фахових виданнях України, що підтверджує їх відповідність критеріям наукової якості та рецензування. Три інші публікації представлені у матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, що забезпечує широке обговорення і апробацію здобутих результатів у науковому середовищі. Таке комплексне оприлюднення матеріалів сприяє ефективному поширенню наукових здобутків, їх критичному осмисленню та подальшому використанню у дослідженнях, пов'язаних з громадсько-політичною та просвітницькою діяльністю Б. Хаварівського. Публікації охоплюють різні аспекти теми, що дозволяє послідовно висвітлити ключові проблеми громадсько-політичної та

просвітницької діяльності Б/Хаварівського, а також продемонструвати зв'язок теоретичних положень з практичними результатами. Матеріали конференцій створюють майданчик для наукової дискусії, що стимулює подальший розвиток дослідницьких ідей і сприяє інтеграції результатів у ширший контекст історичних та культурологічних студій. Говнота та якість викладення результатів у наукових публікаціях свідчать про високий рівень наукової підготовки авторки і ефективно донесення основних ідей дослідження до наукової спільноти.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їх широкого застосування в академічній, освітній, культурно-просвітницькій та музейній діяльності. Зібраний і систематизований фактологічний матеріал щодо громадсько-політичної та просвітницької діяльності Б. Хаварівського істотно доповнює уявлення про функціонування українських інтелектуальних і громадських кіл у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Отримані результати можуть бути використані в наукових студіях із локальної історії, політичної біографістики, історії громадських організацій та рухів, у зокрема в дослідженнях, що стосуються національно-патріотичного виховання, розвитку культурних ініціатив та інституційного середовища української діаспори. Матеріали дисертації будуть корисними для підготовки узагальнюючих праць, статей, а також підручників, навчально-методичних посібників із курсів історії України, історії української культури, суспільно-політичних рухів тощо. Окремі висновки дослідження можуть бути використані при розробці та викладанні спеціальних курсів у закладах вищої освіти. Практична цінність праці також полягає у подоланні спрощених чи стереотипних підходів до характеристики постаті Б. Хаварівського, натомість запропонована авторкою модель дає змогу формувати більш цілісне, об'єктивне уявлення про його життєвий і творчий шлях. Матеріали можуть бути використані у створенні музейних експозицій, проведенні тематичних заходів, а також у видавничих проєктах науково-популярного спрямування.

Апробація основних результатів дисертаційного дослідження здійснювалася впродовж кількох років у процесі активної участі дисертантки в науковому житті, що забезпечило перевірку достовірності й обґрунтованості отриманих висновків у фаховому середовищі. Основні положення, концептуальні підходи та висновки дисертації були представлені та обговорені на засіданнях кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Окрім того, результати дослідження апробовано на низці наукових заходів, зокрема: XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці» (м. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон, 2023); V Міжнародній науково-практичній конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи» (м. Тернопіль, 16 листопада 2023 р.). Участь у цих конференціях надала можливість дисертантці не лише презентувати проміжні результати дослідження, а й отримати конструктивні відгуки, що сприяло подальшому уточненню положень роботи та підвищенню її наукової якості.

Оцінка структури дисертації. Структура дисертації демонструє високий рівень наукової організації дослідження, що зумовлює її цілісність, внутрішню логіку та відповідність академічним вимогам до підготовки кваліфікаційних праць рівня доктора філософії. Побудова дослідження базується на чіткому поділі на складові, кожна з яких виконує специфічну аналітичну функцію, скеровану на реалізацію основної мети дисертації – комплексне вивчення громадсько-політичної та просвітницької діяльності Б. Хаварівського в історико-культурному контексті другої половини XX – початку XXI ст.

Вступна частина містить чітке формулювання актуальності теми, об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, визначення методологічної

основи, окреслення наукової новизни, практичної значущості результатів, структури роботи, а також зв'язку дисертації з науковими програмами й апробації результатів. Такий вступ забезпечує орієнтацію читача в контексті дослідження та окреслює рамки подальшого аналізу. *Перший розділ «Історіографічний огляд та джерельна база дослідження»* виконує функцію наукового підґрунтя роботи. У ньому систематизовано опрацьовану літературу, здійснено критичний аналіз історіографії, визначено ступінь розробленості проблеми та окреслено коло джерел. Особливо цінною є увага до різномірних груп джерел, що забезпечує широку документальну базу дослідження.

Другий розділ «Формування Богдана Хаварівського» структурований на три підрозділи, що дають змогу комплексно висвітлити процес становлення особистості, її освітній, педагогічний і адміністративний досвід. Такий підхід дозволяє зрозуміти передумови активної громадської позиції дослідника. *Третій розділ «Громадсько-політична праця»* містить чотири підрозділи, присвячені участі Б. Хаварівського у громадських організаціях, виборчих процесах, популяризації «Пласту» та його участі в міжнародних проектах. Цей розділ дає змогу простежити багатовимірність його діяльності в умовах суспільно-політичних змін в Україні та за кордоном. *Четвертий розділ «Просвітницька робота»* охоплює публіцистичний доробок, мистецькі зацікавлення (зокрема екслібрис) та меморіальну діяльність Б. Хаварівського. Цей розділ завершує логічну побудову роботи, розкриваючи цілісність його особистості як публічного інтелектуала, культурного діяча й національного педагога. Узагальнюючі *висновки* підсумовують основні результати дослідження, співвідносячи їх з поставленими у вступі завданнями. Вони відображають наукову новизну, теоретичну та практичну значущість отриманих результатів.

Структура дисертації є повністю виваженою та обґрунтованою. Вона сприяє системному, послідовному та критичному розкриттю досліджуваної проблематики, забезпечує переконливість викладених наукових положень.

Такий підхід дозволив авторці глибоко дослідити суспільно значущу постать Б. Хаварівського, ввести до наукового обігу нові факти й інтерпретації та зробити внесок у вивчення історії українського громадянського суспільства й національної інтелігенції новітньої доби.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У процесі рецензування дисертаційної роботи Буяк Галини Богданівни не виявлено ознак порушення академічної доброчесності. Зокрема, у тексті дисертації відсутні факти академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації даних. Наукові положення, висновки та узагальнення, сформульовані авторкою, мають самостійний характер, засновані на оригінальному аналізі широкої джерельної бази та результатах опрацювання історіографії. Дисертація пройшла перевірку в кількох авторитетних системах антиплагіатного контролю StrikePlagiarism, Turnitin, AntiPlagiarism.NET, за результатами якої встановлено високий рівень оригінальності: StrikePlagiarism – 96,5 %, Turnitin – 91,0 %, AntiPlagiarism.NET – 92,0 %. Ці показники засвідчують, що робота написана самостійно, з належним дотриманням наукової етики та з коректним посиланням на використані джерела й праці інших дослідників. Така відповідальність у роботі з джерелами та літературою відповідає принципам академічної доброчесності, передбаченим чинним законодавством України та вимогами до дисертаційних досліджень у галузі гуманітарних наук. Підстав для сумніву в доброчесності дисертантки немає, а її наукова праця заслуговує позитивної оцінки як з формальної, так і з етичної точки зору.

Відповідність роботи встановленим вимогам. Дисертація Буяк Галини Богданівни на тему «Громадсько-політична і просвітницька діяльність Богдана Хаварівського (1948–2016)» повністю відповідає встановленим вимогам до наукових кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії. Зміст дисертації узгоджується з положеннями Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Усі структурні елементи дисертації – вступ, чотири розділи основного змісту, висновки, список використаних джерел, а також додатки – відповідають логіці наукового дослідження й демонструють системний підхід до аналізу обраної теми. У роботі реалізовано поставлену мету, розв'язано всі основні завдання, чітко окреслено предмет, об'єкт і методологічні засади дослідження. Назва теми повністю відповідає змістовому наповненню дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у дисертації, мають обґрунтований характер, є новими для наукового обігу, а також підтверджені джерельною базою й відповідним методологічним інструментарієм. Праця вирізняється актуальністю, аналітичною глибиною, міждисциплінарним підходом і орієнтацією на сучасні потреби історичної науки. Робота написана державною мовою з дотриманням вимог академічного стилю. Дисертаційне дослідження повністю відповідає критеріям, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць за спеціальністю 032 «Історія та археологія», галузь знань 03 «Гуманітарні науки», а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Дискусійні питання та зауваження щодо змісту дисертації. Попри загалом позитивну оцінку, якої заслуговують задекларовані у роботі цілі та завдання дисертантки, доречно звернути увагу на низку побажань та рекомендацій, скерованих на подальше вдосконалення наукового дослідження.

1. Наскільки діяльність Б. Хаварівського, розглянута у дисертації, мала вплив лише на тернопільське середовище, чи її вплив доцільно розглядати у ширшому – загальноукраїнському або діаспорному – контексті?

2. Наскільки поєднання історичного, культурницького та біографічного підходів у дослідженні виявилось ефективним для всебічного розкриття теми громадсько-політичної та просвітницької діяльності Б. Хаварівського? Які

переваги та можливі обмеження такого міждисциплінарного методологічного синтезу простежуються у представленій роботі?

3. Яку функцію виконує публіцистична спадщина Б. Хаварівського в конструюванні його просвітницького образу? Чи є вона переважно джерельною основою, що фіксує фактичний матеріал, чи виступає як аналітичний інструмент, який формує певну ідеологічно-оцінну модель?

4. Чи достатньо глибоко вам вдалося у дисертації дослідити взаємозв'язок між приватним життям Б. Хаварівського та його громадською та публічною діяльністю? Яким чином цей аспект міг впливати на комплексне розуміння його особистості і суспільної ролі?

5. Чи можна вважати, що традиції громадського служіння, притаманні родині Хаварівського, суттєво вплинули на формування його громадянської позиції? Яку роль відіграли соціокультурні чинники виховання у становленні його світогляду та активної громадської діяльності?

6. Якою мірою дослідження враховує вплив політичного та соціокультурного контексту другої половини XX – початку XXI ст. на громадсько-політичну діяльність Б. Хаварівського?

7. Наскільки обґрунтовано та всебічно розкрито в дисертації проблематику популяризації «Пласту» як складової частини громадсько-політичної активності Б. Хаварівського? Чи варто було б розглянути додатково вплив цієї діяльності на формування національної ідентичності у регіональному та загальнодержавному контекстах?

Зазначені міркування не применшують наукової новизни дисертації, її практичного значення та загальної наукової цінності, однак можуть бути враховані авторкою в контексті подальших наукових розвідок і публікацій.

Загальний висновок. Дисертація Буяк Галини Богданівни на тему «Громадсько-політична і просвітницька діяльність Богдана Хаварівського (1948–2016)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» в галузі знань 03 «Гуманітарні науки», є цілісним, самостійно виконаним та завершеним науковим

дослідженням. Актуальність обраної теми обумовлена потребою осмислення постаті Богдана Хаварівського як яскравого представника української громадсько-політичної і просвітницької еліти другої половини ХХ – початку ХХІ ст., чия діяльність істотно вплинула на формування регіонального і національного інтелектуального середовища. Дисертація вирізняється належним рівнем теоретичного осмислення проблематики, методологічною зваженістю, репрезентативною джерельною базою та новизною наукових положень. У дослідженні реалізовано поставлену мету, розв'язано усі визначені завдання, обґрунтовано наукові положення, сформульовано достовірні висновки та надано низку рекомендацій, які мають як теоретичне, так і практичне значення. У роботі збережено внутрішню логіку викладу, дотримано принципів академічної доброчесності, структурно-тематичної послідовності та аргументованості аналітичних узагальнень.

Висновки і положення дисертації можуть бути використані в освітньому процесі, у створенні навчальних курсів, науково-популярних видань і музейних експозицій, а також слугувати базою для подальших досліджень у галузі локальної історії, біографістики та громадянського суспільства. Зміст, структура та науковий рівень дисертаційної роботи відповідають усім вимогам до кваліфікаційних досліджень, визначеним чинними нормативно-правовими актами, а її авторка – Буяк Галина Богданівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія», галузь знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент

доктор історичних наук, професор кафедри
педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін

Тернопільського національного медичного
університету імені Івана Горбачевського

Леонід КРАВЧУК

Особистий підпис
Заступник ректора з кадрових питань
Тернопільського національного
медичного університету